

Ekonomia chowu owiec w Polsce na początku XXI wieku

Piotr Nowakowski, Krystyn Chudoba

*Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Zakład Hodowli Owiec i Zwierząt Futerkowych,
ul. Koźuchowska 5 b, 51-631 Wrocław, e-mail: piotr.nowakowski@up.wroc.pl*

Owczarstwo polskie doświadczyło w kilku ostatnich dziesięcioleciach istotnych zmian pod względem kierunków produkcji, ich skali, jak i uwarunkowań ekonomicznych. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. zrewitalizowało początkowo aktywność krajowego sektora produkcji owczarskiej i ukierunkowało go na odtworzenie zasobów genetycznych ras lokalnych. Programy wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej UE (WPR) korzystnie wpłynęły na poziom dochodowości gospodarstw owczarskich (Musiał i in., 2006). Mimo pozytywnego klimatu polityczno-administracyjnego dla owczarstwa, który pojawił się w ostatnich latach, nie obserwuje się pozytywnej reakcji ze strony producentów owczarskich.

Celem pracy jest porównanie wskaźników ekonomicznych dla trzech systemów produkcji owczarskich, różniących się obsadą, na tle uwarunkowań Wspólnej Polityki Rolnej oraz próba wskazania najbardziej opłacalnego systemu chowu owiec w Polsce.

Trzy systemy produkcji owczarskiej

Z uwagi na tradycyjne technologie owczarskie i aktualny trend we wspieraniu naturalnych użytków zielonych w kalkulacjach ekonomicznych przyjęto uproszczony model gospodarstwa owczarskiego oparty na gospodarce pastwiskowo-kośnej.

W stadzie podstawowym przyjęto: jako średni kaliber maciorki 60 kg masy ciała, poziom remontu stada 20% oraz wskaźnik repro-

dukcji na rok użytkowania na poziomie 110% (PZO, 2010). Przy takich założeniach od 1 maciorki stada podstawowego można sprzedać 0,9 szt. jagnięcia/rok.

Ilość skarmianych pasz oszacowano przyjmując dobowe pobranie suchej masy pasz przez poszczególne kategorie zwierząt: 2 kg dla maciorki stadnej, 1,5 kg dla maciorki remontowej, 2,5 kg dla tryka, 1,0 kg dla jagnięcia w tuczu do 6 miesięcy przez 150 dni (IZ, 1982). Wartość pieniężną 1 kg s.m. paszy oparto o cenę siana w 2010 r. (Polska Strefa, 2010) i przyjęto, że była to wartość 0,35 PLN. Za bezpośrednie koszty produkcji przyjęto: wartość s.m. pasz (66,6%) i inne koszty bezpośrednie (33,3%).

Rozpatrzono trzy warianty gospodarstw owczarskich, różniące się obsadą stada podstawowego owiec: 0,33, 1,0 oraz 1,5 SD/ha, przy module powierzchni dla każdego gospodarstwa równym 10 ha. Gospodarstwa o nieco większej powierzchni (średnia krajowa powierzchni gospodarstwa 10,15 ha) mogą być zakładane lub przekazywane młodym rolnikom przy wsparciu finansowym z ARiMR.

Głównym produktem owczarskim, zagospodarowywanym głównie w handlu z innymi krajami Unii Europejskiej, jest żywiec jagnięcy. Dla wszystkich wariantów przyjęto jeden produkt – żywiec jagnięcy w okresie wczesno-jesiennym, o masie 30 kg, przy cenie 7,50 PLN/kg (MRiRW, 2010). Przyjęto, że wybrakowane owce (20% stanu maciorek) są warte 2,00 PLN/kg żywca. Wełna obecnie traktowana jest jako uboczny produkt, którego zbyt nie prowadzi do osiągnięcia istotnych dochodów (koszty – dochód = 0).

Dla poszczególnych podstawowych wariantów produkcji owczarskiej, odpowiednio przy obsadzie stada podstawowego: 0,33, 1,0 i 1,5 SD/ha, uwzględniono różne płatności wynikające z instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej UE (ARiMR, 2011 a,b; MRiRW, 2009, 2011).

Możliwe do uzyskania wsparcie gospodarstw owczarskich, gospodarujących na użytkach zielonych, administrowane przez ARiMR związane jest z:

- jednolitą płatnością obszarową,
- płatnością zwierzęcą (na podstawie referencyjnych stanów zwierząt w poprzednich latach),
- płatnością do owiec w określonych rejonach kraju (woj. małopolskie, podkarpackie, dolnośląskie, opolskie i od 2011 r. świętokrzyskie),
- płatnościami rolno-środowiskowymi, w tym między innymi:
  - ekstensywne trwałe użytki zielone (pakiet 3),
  - zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie (pakiet 7),
- płatnościami ONW jako wspieraniem gospodarowania na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW).

Kalkulacja dochodowości produkcji owczarskiej

Zapotrzebowanie na pasze i skalkulowana produktywność UZ od 2276 do 10 410 kg s.m. pasz z 1 ha mieszczą się w realiach krajowych (tab. 1). Nawet najbardziej zdegradowany, zaniedbany i nie nawożony użytek zielony ma wyższą produktywność od 2 t s.m. Przy produktywności rzędu 10 t UZ wymaga kontroli składu gatunkowego runi, jak i nawożenia NPK. W warunkach niskiej obsady zwierząt (0,33 SD/ha) i niskiej presji zwierząt na ruń (nadmiar zielonej biomasy w stosunku do potrzeb pokarmowych owiec) można obawiać się dalszej degradacji UZ przy niewłaściwie prowadzonym wypasie. W sytuacji tej zwierzęta będą pobierać z runi głównie gatunki najsmaczniejsze, a omijać mniej smaczne (chwasty), co doprowadzi do niekorzystnych zmian w składzie botanicznym w kolejnych latach.

Przy stosowaniu takich samych lub podobnych technologii owczarskich we wszystkich trzech modelach gospodarstw, różniących się obsadą zwierząt, oszacowano koszty bezpośrednie utrzymania 1 maciorzki stada podstawowego w ciągu roku na ponad 540 złotych, co w sytuacji ekonomicznej rynku baraniego w 2010 r. wygenerowało stratę rzędu 314–320 zł/maciorzki (tab. 1).

Tabela 1. Podstawowe kalkulacje ekonomiczne dla gospodarstwa owczarskiego o powierzchni 10 ha UZ
Table 1. Basic economic calculations for a sheep farm with an area of 10 ha grasslands

Wyszczególnienie – Item	Obsada – Stocking rate		
	0,33 SD/ha 0.33 LU/ha	1,0 SD/ha 1.0 LU/ha	1,5 SD/ha 1.5 LU/ha
Struktura stada (szt.): – <i>Flock structure (head):</i>			
maciorzki stadne – <i>flock ewes</i>	22	67	100
maciorzki remontowe – <i>replacement ewes</i>	4	13	20
tryki stadne – <i>flock rams</i>	1	2	4
jagnięta – <i>lambs</i>	24	74	110
Zapotrzebowanie s.m. pasz z 1 ha (kg) – <i>Feed dm requirement per ha (kg)</i>	2276	6895	10410
Koszt paszy ogółem – <i>Total feed cost (PLN)</i>	7 966,87	24 133,38	36 435,00
Ogółem koszty bezpośrednie – <i>Total direct costs (PLN)</i>	11 950,30	36 200,07	54 652,5
Koszty bezpośrednie na 1 maciorzki – <i>Direct costs per ewe (PLN)</i>	543,20	540,30	546,53
Wartość żywca na 1 maciorzki stada – <i>Value of live sheep per flock ewe (PLN)</i>	224,32	225,78	226,50
Strata na 1 maciorzki – <i>Loss per ewe (PLN)</i>	-318,88	-314,52	-320,03

Kalkulacja dochodowości gospodarstw owczarskich wykazała znaczne jej zróżnicowanie w zależności od korzystania z różnych in-

strumentów subsydiowania produkcji rolniczej w ramach Wspólnej Polityki Rolnej (jednolita płatność obszarowa, płatność ONW, płatność

zwierzęca, płatność do owiec w określonych rejonach kraju oraz płatności rolno-środowiskowe, w tym do zachowania zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt i ekstensywnych trwałych

użytków zielonych) oraz skali intensywności produkcji (tab. 2, 3 i 4). Uzyskano bardzo zdysyfikowany obraz sytuacji ekonomicznej – od bardzo atrakcyjnego do wręcz tragicznego.

Tabela 2. Porównanie dochodowości gospodarstwa owczarskiego o powierzchni 10 ha UZ i obsadzie 0,33 SD stada podstawowego, przy uwzględnieniu różnych płatności – instrumentów WPR UE
 Table 2. Comparison of profitability of sheep farm with an area of 10 ha grasslands and stocking rate of 0.33 LU of foundation flock with regard to different payments – EU CAP instruments

Wyszczególnienie Item	Wariant 1 Variant 1	Wariant 2 Variant 2	Wariant 3 Variant 3	Wariant 4 Variant 4
Koszty bezpośrednie ogółem – Total direct costs				
Dochody: – Income:				
sprzedaż żywca – sale of live animals				
opłata obszarowa – area payment (562,09 PLN/ha)	+	+	+	+
płatność zwierzęca – animal payment (439,03 PLN/ha)	+	+	+	+
Płatność ONW: – LFA payment:				
typu górskiego – mountain type (320 PLN/ha)	+	-	+	-
typu nizinnego I – lowland type I (179 PLN/ha)	-	+	-	-
Płatność do owiec* (105,90 PLN/szt.): Sheep payment* (105.90 PLN/head):	+	-	+	-
Płatności rolno-środowiskowe (320 PLN/szt.): Agri-environmental payments (320 PLN/head):				
rasy lokalne – local breeds	+	+	-	-
ekstensywne trwałe UZ – extensive permanent grasslands (500 PLN/ha)	+	+	+	-
Dochód ogółem – Total income (PLN)	32 516,22	28 776,20	25 476,22	14 946,20
Efektywność produkcji – Production efficiency	272,10	240,80	213,18	125,06
Dochód na maciorę stadną (PLN/szt.) Income per flock ewe (PLN/head)	1 478,01	1 308,01	1 158,01	679,37
Udział wsparcia WPR w dochodzie Contribution of CAP support to income (%)	84,82	82,85	80,63	66,98

* Płatność do owiec dotyczy województw: dolnośląskiego, małopolskiego, opolskiego, podkarpackiego, śląskiego i od 2011 r. świętokrzyskiego.

* Sheep payment concerns the provinces: Dolnośląskie, Małopolskie, Opolskie, Podkarpackie, Śląskie and, since 2011, Świętokrzyskie.

Rozpatrzone 4 warianty, ze względu na liczbę i źródła wsparcia, wykazały przy każdej analizowanej intensywności produkcji (0,3 do 1,5 SD/ha) spadającą opłacalność produkcji owczarskiej wraz ze zmniejszającą się liczbą tytułów dopłat. Ogółem, dopłaty stanowiły od około 30 do 85% dochodu w rozpatrywanych scenariuszach ekonomicznych gospodarstw owczarskich. Poziom około 60% dopłat w dochodzie był wartością graniczną, dzielącą gospodarstwa na dochodowe i nieopłacalne. Z punktu widzenia zwrotu zainwestowanego kapitału najbardziej

efektywny okazał się system produkcji o obsadzie 0,33 SD/ha, bez względu na liczbę tytułów dotacji – oprocentowanie roczne kapitału wyniosło od 125,06% dla Wariantu 4, o najniższym poziomie subsydiów do 172,10% dla Wariantu 1 (efektywność produkcji, odpowiednio 125,06 do 272,10%) (tab. 2).

Najmniej korzystną sytuacją ekonomiczną charakteryzowały się gospodarstwa o najwyższej obsadzie owiec na jednostce powierzchni (1,50 SD/ha). Przy rozpatrywaniu scenariusza o umiarkowanej obsadzie zwierząt

(1,0 SD/ha) i korzystaniu jedynie z dwóch podstawowych dopłat z ARiMR (opłaty obszarowej i płatności zwierzęcej – Wariant 4) wykazano stratę w wysokości ponad 30% (tab. 3). W naj-

bardziej bogatym w subsydia Wariacie 1 procentowanie kapitału wyniosło 52,69%, natomiast w Wariantach 3 i 4 odnotowano straty, odpowiednio -5,86 i -40,24% (tab. 4).

Tabela 3. Porównanie dochodowości gospodarstwa owczarskiego o powierzchni 10 ha UZ i obsadzie 1,00 SD stada podstawowego, przy uwzględnieniu różnych płatności – instrumentów WPR UE

Table 3. Comparison of profitability of sheep farm with an area of 10 ha grasslands and stocking rate of 1.00 LU of foundation flock with regard to different payments – EU CAP instruments

Wyszczególnienie Item	Wariant 1 Variant 1	Wariant 2 Variant 2	Wariant 3 Variant 3	Wariant 4 Variant 4
Koszty bezpośrednie ogółem – Total direct costs			36 200,07	
Dochody: – Income:				
sprzedaż żywca – sale of live animals			15 127,26	
opłata obszarowa – area payment (562,09 PLN/ha)	+	+	+	+
płatność zwierzęca – animal payment (439,03 PLN/ha)	+	+	+	+
Płatność ONW: – LFA payment:				
typu górskiego – mountain type (320 PLN/ha)	+	-	+	-
typu nizinowego I – lowland type I (179 PLN/ha)	-	+	-	-
Płatność do owiec* (105,90 PLN/szt.) Sheep payment* (105.90 PLN/head)	+	-	+	-
Płatności rolno-środowiskowe: Agri-environmental payments:				
rasy lokalne (320 PLN/szt.) local breeds (320 PLN/head)	+	+	-	-
ekstensywne trwałe UZ – extensive permanent grasslands (500 PLN/ha)	+	+	+	-
Dochód ogółem – Total income (PLN)	61 873,76	53 368,46	40 433,76	25 138,46
Efektywność produkcji – Production efficiency	170,92	147,43	111,70	69,44
Dochód na maciorkę stadną (PLN/szt.) Income per flock ewe (PLN/head)	923,49	796,54	603,49	375,20
Udział wsparcia WPR w dochodzie (%) Contribution of CAP support to income (%)	75,55	71,65	62,59	39,82

Objaśnienia – patrz tab. 2. – For explanations see Table 2.

Wariant 1 był najbardziej korzystny pod względem ekonomicznym dla gospodarstw owczarskich (oprocentowanie kapitału od 52,69% przy 1,5 SD/ha do 172,10% przy 0,33 SD/ha), należy jednak zdawać sobie sprawę z tego, że powszechna produkcja owczarska nie może polegać li tylko na wspieraniu materiału genetycznego ras lokalnych i powinna być opłacalna przede wszystkim w warunkach produkcji towarowej, w oparciu o zwierzęta ras globalnych i przy stosowaniu krzyżowania międzyrasowego.

Obecnie palący do rozwiązania jest problem zagospodarowania produktów od namnożonych w ostatnich latach ras lokalnych. Chodzi

o to, by wykazana w tabelach 2, 3 i 4 bardzo wysoka efektywność gospodarowania z tytułu dopłat do ochrony zasobów genetycznych była trwała w czasie i przeniosła się na poziom produkcji towarowej. W sytuacji, gdy ponad 56% maciorek zapisanych do ksiąg należy do ras lokalnych (tab. 5), maciorki tych ras nie zapisane do ksiąg powinny generować zysk w stadach towarowych.

We wspólnej polityce rolnej UE jest mało dopłat jednostkowych (do sztuk zwierząt) i przeważają głównie dopłaty do powierzchni UR. Taka polityka ma na celu ograniczenie intensywności produkcji zwierzęcej w Europie, ale

w przypadku małych przeżuwaczy, w tym owiec – destabilizuje ją. Po wielu latach dyskusji i konstruowania programów hodowli owiec w Polsce (Krupiński, 2005) założenia hodowlane mają się nijak do efektów ekonomicznych, zarówno stad

hodowlanych, jak i towarowych. Stada hodowlane nie mają racji bytu bez zapewnionego rynku na materiał remontowy do stad towarowych. Gdy stada towarowe wykażą zysk, to i stada hodowlane osiągną stabilizację ekonomiczną.

Tabela 4. Porównanie dochodowości gospodarstwa owczarskiego o powierzchni 10 ha UZ i obsadzie 1,50 SD stada podstawowego, przy uwzględnieniu różnych płatności – instrumentów WPR UE
 Table 4. Comparison of profitability of sheep farm with an area of 10 ha grasslands and stocking rate of 1.50 LU of foundation flock with regard to different payments – EU CAP instruments

Wyszczególnienie <i>Item</i>	Wariant 1 <i>Variant 1</i>	Wariant 2 <i>Variant 2</i>	Wariant 3 <i>Variant 3</i>	Wariant 4 <i>Variant 4</i>
Koszty bezpośrednie ogółem – <i>Total direct costs</i>	54 652,50			
Dochody: – <i>Income:</i>				
sprzedaż żywcia – <i>sale of live animals</i>	22 650,00			
opłata obszarowa – <i>area payment</i> (562,09 PLN/ha)	+	+	+	+
płatność zwierzęca – <i>animal payment</i> (439,03 PLN/ha)	+	+	+	+
Płatność ONW – <i>LFA payment</i>				
typu górskiego – <i>mountain type</i> (320 PLN/ha)	+	-	+	-
typu nizinnego I – <i>lowland type I</i> (179 PLN/ha)	-	+	-	-
Płatność do owiec* (105,90 PLN/szt.) – <i>Sheep payment*</i> (105.90 PLN/head)	+	-	+	-
Płatności rolno-środowiskowe: – <i>Agri-environmental payments:</i>				
rasy lokalne (320 PLN/szt.) – <i>local breeds</i> (320 PLN/head)	+	+	-	-
ekstensywne trwałe UZ – <i>extensive permanent grasslands</i> (500 PLN/ha)	+	+	+	-
Dochód ogółem – <i>Total income</i> (PLN)	83 451,20	71 451,20	51 451,20	32 661,20
Efektywność produkcji – <i>Production efficiency</i>	152,69	130,74	94,14	59,76
Dochód na maciorkę stadną (PLN/szt.) – <i>Income per flock ewe</i> (PLN/head)	834,51	714,51	514,51	326,61
Udział wsparcia WPR w dochodzie – <i>Contribution of CAP support to income</i> (%)	72,86	68,30	55,98	30,65

Objaśnienia – patrz tab. 2. – *For explanations see Table 2.*

Tabela 5. Wynik wsparcia ochrony zasobów genetycznych na populacje ras lokalnych owiec w Polsce na przestrzeni lat (PZO, 2005 i 2010)

Table 5. Effect of supporting genetic resources conservation on populations of local sheep breeds in Poland over the years (PZO, 2005 and 2010)

	2004		2009	
	n	%	n	%
Maciorki ras lokalnych – <i>Ewes of local breeds</i>	25531	26,62	39406	56,66
Ogółem macierek – <i>Total ewes</i>	95908	100,00	69549	100,00

Z przedstawionych kalkulacji ekonomicznych wynika, że należy odchodzić od droż-

szych, bardziej intensywnych technologii owczarskich na rzecz pierwotnych, najbardziej

uproszczonych. Dyskusja, czy powiększyć powierzchnię combra u jagniąt nie ma sensu, jeśli konsument nie wie, że może w Polsce zjeść mięso owcze. Brak lokalnego rynku na produkty owczarskie ze stad towarowych, utrzymujących rasy lokalne, jest jednym z głównych czynników hamujących rozwój ekonomiczny produkcji owczarskiej w Polsce.

Podsumowanie

Mimo korzystania z podstawowych dopłat obszarowych (jednolitej płatności obszarowej oraz płatności zwierzęcej), obowiązujących na

terenie całego kraju, produkcja owczarska dalej jest nieopłacalna – generuje finansowe straty dla producentów. Najbardziej zasadnym ekonomicznie działaniem jest utrzymywanie minimalnej (prawnie akceptowanej) obsady zwierząt, podejmowanie działań w ramach programów rolnośrodowiskowych oraz prowadzenie produkcji owczarskiej na terenach związanych z większą liczbą przywilejów subsydiowania produkcji rolnej.

Owczarstwo polskie jest utrzymywane poprzez różnorodne dotacje, które od 2013 r. mogą ulec zmianie i całkowicie zdestabilizować sektor produkcji owczarskiej w kraju. Dotyczy to zwłaszcza hodowli ras lokalnych, które mogą ponownie ulec zanikowi.

Literatura

ARiMR (2011 a). Obowiązujące stawki płatności bezpośrednich w roku 2010 (<http://www.arimr.gov.pl/> pomoc unijna i krajowa/płatności bezpośrednie/Obowiązujące stawki płatności bezpośrednich).

ARiMR (2011 b). Zakres pomocy (http://www.arimr.gov.pl/pomoc/unijna_i_krajowa/prow_2007_2013_program/program_rolnośrodowiskowy/zakres_pomocy/).

IZ (1982). Normy żywienia zwierząt gospodarskich. R. Ryś (red.), PWRiL, Warszawa.

Krupiński J. (2005). Nowelizacja programu hodowli owiec. W: Biologiczne i kulturowe aspekty gospodarki owczarskiej (monografia). AR Kraków i IB PAN w Krakowie, ss. 95–104.

MRiRW (2009). Dz. U. Nr 33, z dnia 26 lutego 2009, poz. 262: Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy”, objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

MRiRW (2010). Rynek baraniny. Zintegrowany system rolniczej informacji rynkowej, nr 10/2010, 10 listopada 2010 (<http://www.minrol.gov.pl/>).

MRiRW (2011). Płatność zwierzęca (http://www.minrol.gov.pl/Pol/Wsparcie_rolnictwa_i_rybołówstwa/płatności_bezpośrednie_w_2009_roku/Płatność_zwierzęca/).

Musiał W., Mikołajczyk J., Molik E., Tyran E., Wierzchoś E. (2006). Koszty i opłacalność produkcji owczarskiej w analizie statycznej i scenariuszowej. W: Wypas wspólnotowy a zdrowie zwierząt (monografia), AR Kraków i IB PAN w Krakowie; ss. 161–175.

PZO (2005). Hodowla owiec i kóz w Polsce w 2004 roku. Warszawa, sierpień (maszynopis).

PZO (2010). Hodowla owiec i kóz w Polsce w 2009 roku. Warszawa, wrzesień (maszynopis).

Polska Strefa (2010).

www.polskastrefa.eu/przegladaj/siano

ECONOMICS OF SHEEP FARMING IN POLAND AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY

Summary

Polish sheep farming in the late 20th and early 21st centuries underwent many significant changes in production orientations and economic determinants. Poland's accession to the European Union in 2004 directed

the sheep farming sector towards restoring the genetic resources of local breeds. Polish sheep farming is mainly supported by various subsidies, which may account for 30 to 85% of income. Production is not profitable if subsidies are less than about 60% of the sheep farm income. The support schemes under Common Agricultural Policy (CAP) of the European Union for farming on permanent grasslands, based on area payments, did not affect the modernization of sheep production; quite the reverse, they are making it regress. Although the position of sheep farms that use the full range of CAP payments has been shown to be attractive, the intensive sheep production is less profitable in terms of stocking rate per unit of area compared to extensive farming, and it has no economic justification under good farming culture conditions in the lowlands. The change in the principles of EU agriculture support, planned in 2013, may further destabilize the sheep farming sector in Poland, especially with regard to raising local breeds that may disappear again.

Owce czarnogłówki (Beskid Niski) – *Czarnogłówka sheep (Low Beskid mountains)* (fot. B. Borys)